

A zsoltárok időtállóságáról

CZIGLÁNYI ZSOLT

1960-ban született Pécsen. Tanulmányait a Hittudományi Akadémián folytatta, 1983-ban szentelték pappá. Jelenleg a Pécsi Hittudományi Főiskola rektora.

Minden kor és kultúrkör megalkotta a maga imairodalmát, amely lelkiségének, esztétikai igényének megfelelően igyekezett körüljárni keresztény hitünk és életünk nagy témáit. Azután egy következő kor félretette azokat, és spiritualitását újból a kánoni imádságokból kezdte építeni. Az egyház „hivatalos” imakönyve kétezer éve az ószövetségi Zsoltárok könyve, ehhez és a többi bibliai imádsághoz tér vissza újból és újból.

Az ókorban például a 360 körül tartott Laodiceai zsinat megtiltotta a magánzsoltárok imádkozását és a nem kánoni könyvek olvasását. Luther Márton a Zsoltárok könyvéhez írt harmadik előszavában, 1545-ben kemény szavakkal szól kora imairodalmáról: *„be kellene vonni és padlásra kellene hordani minden korábbi imádságos könyvecskét, amelyek teli vannak álkeresztényi hamisságokkal és fertelmességekkel...”*, helyettük a Zsoltárok könyve és a Miatyánk imádkozását ajánlja: *„...aki komolysággal törődik a Zsoltárok könyvével s a Miatyánkkal, hamarosan szabadságlevelet adhat a többi ájtatos imádságnak, mondván: Ah, nem az az íz, erő, hév és tűz, amely a zsoltárokban ég, túl hidegek, túl kemények ezek az én szájamnak etc.”* De saját korunk liturgikus megújulási törekvéseiben is, akár az *Éneklő Egyház*, akár a különféle gitáros énekek szövegeit tekintjük, jól látható az a törekvés, hogy visszatérjenek a bibliai szövegekhez, elsősorban a zsoltárokhoz.

**Az ószövetségi
zsoltárok és a
keresztény tanítás
legfontosabb elemei**

Ugyanakkor a korai időktől fogva mind a mai napig szembe-sülünk azzal, hogy az ószövetségi zsoltárok gondolatvilágából hiányoznak a keresztény tanítás legfontosabb elemei: a megtestesülés, a szenvedés és a halál általi megváltás, a feltámadás és az örök élet, a megszentelő Lélek, a keresztség és az Eucharisztia témái, továbbá az evangéliumi lelkület néhány fontos mozzanata, mint például az ellenség szeretete vagy az Isten országáért vállalt lemondás. Sőt ne féljünk kimondani azt sem, hogy a százötven bibliai zsoltár közül sok olyan akad, amelynek lelkületével, érzelmvilágával nehezen tudunk azonosulni, jelentős gondolati áttételekre van szükségünk ahhoz, hogy saját imádságainkként legyünk képesek elfogadni őket.

Annak okát keresem tehát a következőkben, hogy a kánoni szöveget megillető tiszteleten túl mi az oka ennek a ragaszkodásnak a zsoltárokhoz. Ha egyszer a keresztény tartalmakat illetően ennyire „deficitesek” a zsoltárok, miért nem tudta felváltani

őket kétezer év alatt sem egy teológiai és irodalmi szempontból is kicsiszolt keresztény imagyűjtemény?

Valószínűleg helyesen világítja meg Claus Westermann magyarul is olvasható kézikönyvében (*Az Ószövetség teológiájának vázlatja*) a bibliai imádság kialakulásának szakaszait. Az ima válasz Isten cselekvésére és Isten szavára, és pedig eredetileg spontán reflexió, rövid kiáltás vagy sóhaj, amelynek alanya Isten: „Istenem, *te* vagy az én erősségem, miért taszítasz el?” (Zsolt 43,2a); „Uram, mi Urunk, milyen csodálatos széles e világon a *te* neved!” (Zsolt 8,2). Ezekből a rövid kiáltásokból alakultak ki a legrégebbi zsoltárok.

A bibliai imádság kialakulásának szakaszai

De amint a kisgyereket is megtanítják kérni és köszönni, és ezzel a beszédében alanyt váltani („add ide!” helyett „kérem szépen”, „de rendes vagy!” helyett „köszönöm szépen”), úgy az imádságban is végbemegy egy tudatosodási folyamat, amelynek során a spontán dicsőítésből hálaadás, a panaszból kérés lesz. Megtanuljuk, hogyan reflektáljunk rendszeresen Isten szavára és cselekvésére, nemcsak az érzelmileg motivált helyzetekben, de akkor is, amikor Isten cselekvését vagy jelenlétét közvetlenül nem érzékeljük.

A személyes hitet építő, tudatos imádságot tehát tanuljuk és tanítjuk, ezért az ima történetének harmadik szakaszában olyan didaktikus imádságokat írnak, amelyeknek célja sokkal inkább a befogadók hitbéli nevelése, mintsem a szerző közvetlen megtapasztalásainak kifejezése. Ezek a didaktikus alkotások műfajukat tekintve leginkább ima formájában készült elmélkedések vagy hitvallások.

Minél reflektáltabb a személyes hit, minél kifinomultabb a teológiai gondolkodás, annál „meggondoltabb” az imádság is. Az Ószövetség kialakulásának későbbi időszakában hosszú imádságos elmélkedések készülnek. Ilyenek a Neh 9; Dán 3; Bár 1,15–3,8, vagy például a 119. zsoltár, ez a törvény dicséretéről szóló terjedelmes költemény, amely minden sorával a Tóra köré épülő lelkiiséget szolgálja, és bizony közvetlenség tekintetében messze jár azoktól az énekektől, amelyekkel főként a Zsoltárok könyvének első felében találkozunk.

Az imádságok mint tanítások

Imakönyveink, legyenek azok a barokk kor utánérzései vagy egészen modernek, a szentmiséken felolvasott egyetemes könyörgéseink ugyanilyen didaktikus alkotások; valójában nem imádságok, hanem tanítások.

Az Újszövetséget létrehívó korai egyház nem alkotott olyan keresztény imagyűjteményt, mint amilyen az Ószövetségben a Zsoltárok könyve. Erre részben nem is volt ideje, hiszen az újszövetségi kánon jóval rövidebb idő alatt szilárdult meg, mint az Ószövetségé, részben nem is volt szüksége, mert tipologikusan olvasva az ószövetségi zsoltárokat, azokkal is képes volt átímadkozni keresztény hitének nagy témáit.

Ugyanakkor az Újszövetség is sok imádságot tartalmaz: megtaláljuk benne azokat a rövid felkiáltásokat, amelyenekből a zsoltá-

**A szív legmélyéről
feltörő kiáltások
és a hitvalló énekek**

rok is születtek, és találunk benne szépen szerkesztett imádságokat, amelyek ápolják és erősítik a keresztyén hitet és lelkiéletet.

Az evangéliumi történetek keretében elhangzanak az eredeti megtapasztalásokból születő spontán, a szív legmélyéről feltörő kiáltások: „Uram, nem vagyok méltó, hogy betérj házamba. Csak szólj egy szót, és szolgám meggyógyul!” (Mt 8,8); „Hiszek, segíts hitetlenségemen!” (Mk 9,24); „Jézus, Dávid fia, könyörülj rajtam” (Mk 10,48); „Uram, menj el tőlem, mert bűnös ember vagyok” (Lk 5,8); „Íme az Isten Báránya, ő az, aki elveszi a világ bűneit” (Jn 1,29); „Uram, te mindent tudsz, azt is tudod, hogy szeretlek” (Jn 21,17). Ezek a kiáltások szerepet kaptak a liturgiában, illetve az egyéni imádságban (például az úgynevezett Jézus-imában).

Az újszövetségi imádságok másik csoportja hitvalló énekekből áll, zsoltosmáskönyvünkben ezek alkotják a napi állandó imákat, illetve a vesperás harmadik zsoltárait.

Ezek az imádságok könnyen megközelíthetők, mert szövegkörnyezetük egyértelművé teszi azt a helyzetet, amelyben elhangzanak.

**Az ószövetségi
zsoltárok**

Más a helyzet az ószövetségi zsoltárok esetében. A Zsoltárok könyve imádságai kiszakadtak eredeti összefüggésükből. Keletkezésük homályba vész. Nem tudjuk, ki írta őket, mikor, milyen élethelyzetben. Néhány zsoltár esetében ugyan meg tudjuk állapítani, mi az a kor, aminél korábban nem keletkezhettek, összességében azonban hiábavalónak bizonyult az újkori szentírástudomány igyekezete a szerzőség kérdéseinek érdemi megválaszolására.

A zsoltárok többségéről azt sem tudjuk pontosan, eredetileg milyen céllal készültek (mire használták őket). Vannak olyanok, amelyekről látszik, hogy eredetileg is közösségi imádkozásra írták őket (például a 15. és a 122. zsoltár, amelyek templomi bevonulási énekek, illetve az úgynevezett kis és nagy hallel zsoltárok: 113–118; 136, ezeknek a szerkezetéből is kitűnik liturgikus használatuk), míg mások — éppen a legszemélyesebb egyéni könyörgések — eredeti kontextusa kideríthetetlen.

**Zsoltárok
a kultuszban**

Akármi is volt ez utóbbiak megírási alkalma és célja, a dallamokra és előadásmódokra vonatkozó felirataikból arra következtethetünk, hogy ezeket is előadták valamilyen közösségi keretben, feltehetően a kultuszban; de hogy mikortól fogva és milyen módon váltak az istentisztelet részeivé, annak ügyében a különféle elméletek oly széles skálán mozognak, hogy az már találgatásnak minősül.

A zsoltárfeliratok későbbi elemeiből, illetve a Zsoltároskönyv szerkesztésének néhány jellegzetességéből az is valószínűnek látszik, hogy a késő júdai-kora rabbinikus korban, valószínűleg a Kr. e. 2. századtól törekedtek arra, hogy a zsoltárok imádkozását az egyéni vallásos életben is elterjesszék.

Feltételezhetjük, hogy a hellenista korban az írásbeliség terjedésével a bibliai szövegek már széles körben hozzáférhetőek voltak: a kiterjedt zsinagógai hálózatban mindenképpen, de talán magánházaknál is, legalábbis a módosabbak körében. A zsinagógai oktatásban viszonylag sokan megtanulhattak olvasni, az oktatás és az istentiszteletek révén a hívő zsidók jól ismerték a bibliai szövegeket.

Az Újszövetségből mindenesetre az látszik, hogy szerzői és eredeti olvasói otthonosak a Szentírás, azon belül is különösen a zsoltárok világában. Az Újszövetségben található ószövetségi idézetek egyharmada a Zsoltárok könyvéből való, és szövegezésük szabadságából úgy tűnik, hogy a szerzők gyakran fejből idézik őket.

A zsoltárok bensővé tételének kérdése

Jézus korára tehát a zsidóság liturgikus életét és egyéni imádságát is mélyen átítták a zsoltárok. Ugyanakkor már a késő-ószövetségi kor zsidóságának is erőfeszítéseket kellett tennie a zsoltárok bensővé tételére. A vallási gondolkodás fejlődése nyomán, amelyre nagy hatással volt a hellenizmus, egyes zsoltárok alapállása idegenné vált.

A Kr. e. 1. században írt Bölcsesség könyve 2. fejezete például az elmúlással kapcsolatban a balgák szájába ad olyan megfogalmazásokat, amilyenekkel a Zsoltárok könyvében az imádkozó fordul Istenhez. A bölcs gondolkodás és életvitel lehetővé teszi, hogy az igaz kikerülje a gonoszokat (2,16), a bölcsesség és az erény a halhatatlanság reményében örömet és elégtételt ad a szenvedőnek is. Isten igazságossága az emberek iránti kíméletében és a bűnösök iránti türelmében mutatkozik meg (12,15–20).

Ebbe a személyes hitbe már nem mindig könnyű integrálni azt a hevességet és kétségbeesést, amellyel egyes zsoltárok a szenvedés és az üldöztetés idején Istenhez fordulnak: *„amikor elrejtetted arcomat, megrendültem. Uram, akkor hozzád kiáltottam, Istenhez könyörögtem irgalomért: Mi haszon származna véreimből, hogyha sírba szállnék? Dicsőíthet téged a por, hirdetheti nagy hűségedet?”* (Zsolt 30,8b–10) — A halhatatlanságban hívő Bölcsesség könyve számára ez már csak költői kérdés.

Sirák fia könyvének példája

A Kr. e. 2. századi, palesztinai eredetű Sirák fia könyvében is olyan hívő képe jelenik meg, aki helyes gondolkodással, Isten iránti alázattal, az emberek iránti nagylelkűséggel ura tud maradni saját sorsának, még akkor is, ha csapások érik őt.

„Gondokban múlik életem, éveim sóhajokkal vannak tele. Erőm megtört a nyomorúságban, csontjaim mind megroppantak” (Zsolt 31,11). — Sirák fia felfogásában erre a kiáltásra már nem Istennek kell válaszolnia, hanem az imádkozónak azzal, hogy felfogását és életmódját megigazítja.

Isten népe tehát már a keresztény kor előtt szembesült a minket is jellemző kettősséggel: egyfelől törekedett arra, hogy a zsoltárokat imádságos élete középpontjába állítsa, másfelől meg

Historizálás,
allegorizálás és
tipologizálás

kellett találnia azt a módot, ahogyan érzelmvilágukat, teológiai gondolkodásukat képes megközelíteni.

Ennek alapvetően három útja alakult ki. A rabbinikus írásmagyarázat — sokszor merőben formai párhuzamok alapján — historizálta a zsoltárokat: azzal tette átélhetővé tartalmukat, hogy valamely ismert bibliai történet keretébe helyezte őket. A hellenizált zsidóság, majd később — főként Órigenész munkássága nyomán — a görög kultúrán nevelkedett kereszténység az allegorizálás eszközével tudta magáévá tenni a gondolatvilágától idegen tartalmakat: a fizikai jelentést áttették szellemi, erkölcsi síkra.

Az Újszövetség ezek mellett leginkább az előképi értelmezés (tipológia) keretében olvassa a zsoltárokat: a Krisztus-eseményre, illetve az egyházra vonatkozó próféciaikat lát bennük, amelyek teljes értelmüket csak Jézus művében nyerik el.

Az analógia eszköze

Ezek a módszerek (a historizálás, allegorizálás, főként pedig a tipologizálás) ma is fontosak a zsoltárok megközelítésében. Egy másik ember imádsága mindenképpen csak áttéteken keresztül válhat a sajátunkká. De az újkor embere tisztában van a történelmi, kulturális távolságból eredő hermeneutikai problémával. A régi korok írásait nem tudja valamiféle időtlenségben olvasni. Számára a megértés feltétele, hogy az elmúlt korok szavait, eseményeit a maguk eredeti összefüggésében értse meg. Ennek eszköze az analógia: a régi szövegekhez akkor tud közel kerülni, ha megtalálja azt a párhuzamot, amellyel az idegen tapasztalatát a saját tapasztalati világába el tudja helyezni.

A zsoltárok jelentős része ezzel a történelemtudattal is könnyen megközelíthető: a nép szabadulását kérő vagy ünneplő közösségi dalok könnyen elhelyezhetők saját történelmi, nemzeti emlékeztünk párhuzamaiba. Az olyan bizaloménekek, mint például a 23. zsoltár, bukolikus képeivel a mi képzeletünket és érzelmvilágunkat is megérintik. Az Úr törvényét magasztaló imádságokat egyszerű áttétellel alkalmazhatjuk az evangéliumi tanításra.

A legnagyobb nehézséget az üldöztetés élményében fogant egyéni panaszdalok és az ellenségek vesztét ünneplő hálaénekek okozzák, és — eltekintve néhány szélsőséges indulattól — ezek is többnyire azért, mert a mai imádkozó szemében egysíkúnak és túldimenzionálnak tűnnek.

A zsoltárokat
imádkozó egyén
pozíciója

Ahhoz tehát, hogy közelebb kerüljünk annak világához, aki e zsoltárokat az Ószövetségben imádkozza, élethelyzetét kellene világosabban látnunk. Ebből itt egyetlen tényezővel foglalkozunk: az egyén pozíciójával, azzal tehát, milyenek éli meg saját helyzetét Istennel és a közösséggel szemben.

Az Ószövetség korai irodalma közösségi természetű: a történetírás és a prófétai művek is Izrael sorskérdéseivel foglalkoznak. Az egyéni meggyőződés, életvitel kérdései a fogság utáni kor irodalmában jelennek meg. Ezt megelőzően az egyénnek Istenhez és a közösséghez fűződő kapcsolatáról a Pentateuchus

korai törvénygyűjteményei mellett főként a Zsoltárok könyve régebbi darabjai tanúskodnak.

Az egyén pozíciójának változását érdemes az Újszövetségtől visszafele nyomon követnünk.

Az Újszövetség gondolatvilágában élő ember Isten Fia megtestesüléséből, Jézus tanításából, megváltó áldozatából és feltámadásából önnön végtelen értékét ismeri meg. Isten nagysága az ember iránti szeretetében nyilvánul meg. Ez az embert az üdvösség reményével tölti el: annak esélyét az Isten iránti bizalommal ragadhatja meg. Bátran rábízhatja magát Istenre, nincs olyan földi hatalom vagy sorscsapás, ami képes volna kiszakítani őt Krisztus szeretetéből. Az üdvösség esélye ugyanakkor nagy felelősség is: ha visszautasítaná, hogy életét Isten szeretetére formálja, ha megfutamodna a Krisztusban felkínált új élettől, életének egész értelmét dobna el.

Az Újszövetség embere számára ez a legszemélyesebb döntés. Ezt a hívők közösségében képes meghozni, megélni és gyakorolni, tehát ráutalt erre a közösségre, amelyben ugyanakkor élő köként, egy test tagjaként vesz részt, vagyis a közösség is ráutalt az ő személyes hitére. Az egyén és a közösség kapcsolata tehát kölcsönös viszony.

Az Evangélium emberképe a kora rabbinikus kor felfogására válaszol, amely ugyancsak az ember szabadságára és felelősségére épít, de azt jóval mechanikusabb módon szemléli. Teológiájának axiómája Isten feltétlen igazságossága: a jó bizton számíthat Isten áldására, a rossz pedig nem kerülheti el (legfeljebb időlegesen) Isten büntetését. A Törvényből és a Prófétákból a jó út és a rossz út világosan megismerhető: csak magát okolhatja, aki a halál ösvényére téved. Isten népe itt azok közössége, akik a Tóra és a Templom köré összegyűltek: hozzá tartozni ajándék és kiváltság.

Az Újszövetség és e felfogás között tehát sok párhuzamos gondolat van: az Újszövetség abban múlja felül korának zsidó gondolkodását, hogy a feltétlen és egyoldalú isteni szeretet állításával az egyént kiszabadítja a megfelelés kényszeréből. Az ember nem a törvény általi tettekkel felel meg Istennek, hanem azal a bizalommal, amellyel elfogadja szeretetét, és engedi, hogy ez a szeretet átfurmálja az életét.

Az Ószövetség korai korszaka azonban az egyént egy szakrális rend keretei között látja. A világ és annak eseményei Isten szuverén uralma alatt állnak. Minden az ő akarata szerint megy végbe, és ő nem tartozik magyarázattal a döntéseiért. Az ember szabadsága itt illuzórikus, sorsát nem maga irányítja. Akiben Isten tetszését leli, mint például Dávidban, az sikerre jut; akitől Isten elfordul, mint például Saultól, az elbukik. Az ember persze maga is tehet azért, hogy Isten kedvét találja benne, de valódi magyarázatot sosem kaphat arra, miért emeli föl vagy miért taszítja el őt Istene.

**A korai zsoltárok
és a szakrális rend**

A társadalom is ennek a szakrális rendnek a leképeződése. Isten jelöli ki a népek helyét a világban, és az egyének helyét és szerepét a közösségek belső viszonyaiban. Ez az isteni rend az ókori keleti társadalmak hierarchikus felépítését szakrális jelleggel ruházta fel: isteni erővel védte a kiváltságokat. Ezért a prófétai gondolkodás Izraelben inkább az isteni jogrendet hangsúlyozta, Isten szuverenitásából azt az erkölcsi igényt állította előtérbe, amellyel választottjai felé fordult: a privilégiumok helyett feltétlen követelményeit hangsúlyozta.

A korai zsoltárok ebben a világban gyökereznek. Itt nem költői a kérdés: miért taszítasz el? Amit a fogság utáni kor magában rögtön megválaszol (bűneid miatt), amit az Újszövetség rögtön tagad (Isten feltétlen szeretetének tudatában ez csak egy lelkiállapot kifejeződése lehet), az a korai időszakban nagyon is valóságos, ráadásul megválaszolhatatlan kérdés.

A szabadítás fölötti öröm is kitörő, mert Isten kegyelme mindig a meglepetés erejével hat: *„Dicsőítlek, Uram, mivel megmentetél, nem engedted, hogy ellenségeim ujjongjanak.”*

Ezek a zsoltárok ünneplik és féltékenyen őrzik az Isten által alkotott örök rendet: *„Te nem olyan Isten vagy, akinek az álnokság tetszik. A rossznak nincs maradása előtted, az elvakultak nem állhatnak meg színed előtt. A gonosztevéket gyűlölöd mind, és megsemmisíted a képmutatókat”* (5,5–7a).

Megbotránkoznak a bűnös szerencsésén, és sürgetik az Urat a jogrend helyreállítására: *„A bűnös dicsekszik kedvteléseivel, a rabló káromkodik, az istentelen semmibe veszi az Urat”* (10,3). *„Ezt mondja szívében: Isten elfelejtett, elfordította tekintetét, nem látja, mit teszek”* (10,11).

„Legyen vége a galádok gazságának, tedd erőssé az igazat!” (7,10a). A bölcsességi gondolkodás arra tanítja meg a hívőt, hogyan kerülje ki a gonoszokat; a zsoltárokban az imádkozót ellenségek veszik körül, és fenyegetik életét. Amikor ilyen helyzetből felkiált, a szorongatás keserűségénél is kínzóbb az a kérdés: hol marad Isten, hogyan engedheti meg az elnyomást, az igazságatlanságot?

**„Csak őelőtte borul le
a földnek minden
hatalmassága...”**

A halállal szemben is, mint fentebb láttuk, a zsoltáros azt kérdezi: mi haszna belőle Istennek? Ki dicsőíti majd, ha az imádkozó a sírba száll? A 22. zsoltár haldoklója is benső küzdelme végén abban talál vigaszt, hogy még halála is magasztalja az Urat, és Isten dicsérete elmúlásával sem marad abba, az utána jövő nemzedékek folytatni fogják: *„Csak őelőtte borul le a földnek minden hatalmassága, előtte hajolnak meg mind, akik a porba visszatérnek, és lelkem neki fog élni. Nemzetségem neki fog szolgálni. Az Úrról beszélnek majd az eljövendő nemzedéknek, igazságosságát hirdetik a jövő népének: ő vitte ezt végbe”* (22,30–32).

Azt a kérdést tehát, miért tudták a zsoltárok megőrizni kivételes helyüket a keresztény lelkiségben, a kánoni voltukat megil-

Isten alanyisága
és személyessége
a zsoltárokból

lető tisztelet mellett az magyarázza, hogy ezek valódi imák, mégpedig két okból is.

Egyrészt bennük Isten alanyisága különösen erőteljes: hozzá és róla szólnak, és ez nem csak a nyelvtani alany értelmében igaz. A zsoltárokból (legalábbis a koraiakban) nem az egyén sorsa az igazi kérdés, hanem az a szakrális rend, amelyből Isten jelenléte megtapasztalható. A zsoltárok többségében természetesen az szólal meg, aki a maga bőrében tapasztalja, hogy vannak, akik Istent semmibe veszik, de az imádkozó akár önmagát is elátkozza, ha ezt a rendet megsértene: „Uram, Istenem, ha olyasmit tettem... ha kezemhez jogtalanság tapad, ha gonoszul bántam barátommal, ha kegyelmeztem az igazságtalan elnyomónak, akkor üldözzön és fogjon el ellenségem! Tapossa el életem a földön és tiporja bensőmet a porba!” (74–6).

Itt tehát Isten sosem tárgyiasul, nem válik az egyén boldogságának „eszközévé” vagy „útvárá”. Nem „valami” kell az örök és változatlan Istentől, hanem ő maga, az ő jelenléte: „A te arcodat keresem, Uram, ne rejtőd el előlem arcodat, ne taszítsd el szolgálodat haraggal!” (27,8b–9a).

Másrészt ezek az imádságok Isten cselekvését kérik, megmozdulását sürgetik, tulajdonképpen azt, hogy Isten változzon meg az imádkozó iránt. Ezzel e korai zsoltárok Istent olyan személyességében mutatják be, ahogyan a későbbi imádságok már nem tudják.

Imádság és segítő
kegyelem

A későbbi korok ugyanis tisztázzák az ember Isten előtti helyzetét, és Istennek az ember iránti magatartását egyértelműnek és stabilnak látják. „Dios no se muda” — Isten nem változik, imádkozza Avilai Szent Teréz. Az embernek ettől fogva szorult helyzetében önmagával kell egyenesbe jönnie. Imádságaiban nem annyira Istennel vívódik, mint inkább saját magával. Kérése és hálaadása a segítő kegyelemre irányul, amellyel ő maga vagy a környezete meg tud változni.

Életünk egy-egy helyzetében mi is imádkozunk reflektálatlanul. Ezekből a szívünk mélyéből felszakadó panaszokból vagy dicsőítésekkel azonban ma már nem születhetnek közkinccsé tehető imák, mert abban a pillanatban, hogy formába öntjük őket, teológiai reflexiónk megszüri a tartalmukat, és imádságból elméledéssé válnak. Így hát, amikor keressük a szavakat, amelyekkel nem önmagunkhoz, hanem az élő Istenhez szólhatunk, elővesszük a zsoltárokat.